

স্নাতক মহলাৰ
ষষ্ঠ ষাণ্মাসিক

ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক মহলাৰ ২০১১-১২ চনৰ সংশোধিত পাঠ্যক্রম অনুসৰি
শিক্ষা বিভাগৰ ষষ্ঠ ষাণ্মাসিকৰ সন্মান (Major) বিষয়ৰ অনুমোদিত পাঠ্যক্রমৰ
ভিত্তিত যুগুত কৰা গ্ৰন্থ

বিশ্বৰ প্ৰেক্ষাপটত শিক্ষা

ড° বেদকুমাৰ চলিহা
তৰুণ শইকীয়া
ৰুণু বৰা শইকীয়া

সূচীপত্র

প্রথম অধ্যায় :

১৩ — ৫০

তুলনামূলক শিক্ষাৰ ধাৰণা (Concept of Comparative Education) :

◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ অৰ্থ আৰু সংজ্ঞা ◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ বিকাশ ◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ প্ৰকৃতি/বৈশিষ্ট্য ◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য ◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ পৰিসৰ ◊ ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা ব্যৱস্থাত প্ৰভাৱ পেলোৱা উপাদানসমূহ ◊ তুলনামূলক শিক্ষাৰ অধ্যয়নৰ পদ্ধতিসমূহ।

দ্বিতীয় অধ্যায় :

৫১ — ২০৮

ভাৰতৰ ৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা ব্যৱস্থা (National System of Education in India) :

◊ পটভূমি ◊ ভাৰতবৰ্ষৰ শিক্ষাৰ ঐতিহাসিক পটভূমি ◊ প্ৰাচীন ভাৰতৰ শিক্ষা ◊ ইংৰাজ শাসনকালত ভাৰতৰ শিক্ষা ◊ স্বাধীন ভাৰতৰ শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ শিক্ষাৰ সাংবিধানিক ব্যৱস্থাসমূহ ◊ ভাৰতৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্য ◊ ভাৰতৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ গাঁথনি ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰশাসন ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ লক্ষ্য/ উদ্দেশ্য ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ বিত্তীয় দিশ ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা ◊ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ উন্নয়নৰ উপায় ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰকাৰ ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য/লক্ষ্য ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ বিত্তীয় দিশ ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰশাসন ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সাংগঠনিক দিশ আৰু প্ৰকাৰ ◊ ভাৰতত প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা ◊ ভাৰতৰ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সমস্যাৰ সমাধান ◊ প্ৰাথমিক শিক্ষাত অপচয় আৰু অনুন্নয়নৰ কাৰণ ◊ প্ৰাথমিক শিক্ষাত অপচয় আৰু অনুন্নয়ন কমোৱাৰ উপায় ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ লক্ষ্য ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ বিত্তীয় দিশ ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ প্ৰশাসন ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ সংগঠন ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক বিদ্যালয়ৰ প্ৰকাৰ ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ ভাৰতৰ মাধ্যমিক শিক্ষাৰ সমস্যা সমাধানৰ পৰামৰ্শ ◊ ভাৰতৰ উচ্চ শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষা ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম ◊ ভাৰতৰ

বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিত্তীয় দিশ ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰশাসন ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ সংগঠন আৰু প্ৰকাৰ ◊ ভাৰতৰ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ সমস্যা সমাধানৰ পৰামৰ্শ ◊ মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় ◊ মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বৈশিষ্ট্য ◊ মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গুৰুত্ব ◊ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈ ৰাজ্যিক মুক্ত বিশ্ববিদ্যালয় ◊ ভাৰতৰ শিক্ষক শিক্ষা ◊ শিক্ষক শিক্ষাৰ প্ৰয়োজন ◊ ভাৰতীয় শিক্ষাত শিক্ষক শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ ক্ৰমবিকাশ ◊ স্বাধীনতাৰ আগৰ শিক্ষক শিক্ষা ◊ স্বাধীনতাৰ পাছৰ শিক্ষক শিক্ষাৰ ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতৰ শিক্ষক শিক্ষাৰ / প্ৰশিক্ষণৰ অনুষ্ঠান ◊ ভাৰতৰ শিক্ষক শিক্ষাৰ সৰ্বভাৰতীয় প্ৰতিষ্ঠান ◊ ভাৰতৰ কৰ্মৰত শিক্ষক প্ৰশিক্ষণৰ ব্যৱস্থা ◊ ভাৰতত শিক্ষক শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ সমস্যা ◊ শিক্ষক শিক্ষাৰ সমস্যা সমাধানৰ উপায় ও পৰামৰ্শ ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী শিক্ষা ◊ বৃত্তিমুখী শিক্ষাৰ অৰ্থ ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী শিক্ষাৰ লক্ষ্য আৰু আদৰ্শ ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী শিক্ষাৰ পৰ্যায় ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী শিক্ষাৰ প্ৰয়োজনীয়তা ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী আৰু কাৰিকৰী শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী আৰু কাৰিকৰী শিক্ষা বিকাশৰ বাবে পৰামৰ্শ ◊ ভাৰতত বৃত্তিমুখী আৰু কাৰিকৰী শিক্ষাৰ বিকাশ ◊ প্ৰাক স্বাধীনতাকালীন ভাৰতীয় বৃত্তিমুখী আৰু কাৰিকৰী শিক্ষাৰ বিকাশ ◊ স্বাধীনোত্তৰ কালত ভাৰতৰ বৃত্তিমুখী আৰু কাৰিকৰী শিক্ষাৰ বিকাশ।

তৃতীয় অধ্যায় :

২০৯ — ২৮৪

আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষা ব্যৱস্থা (Educational system of united state of America) :

◊ পটভূমি ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ ইতিহাস ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষাৰ লক্ষ্য আৰু উদ্দেশ্য ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষাৰ প্ৰশাসনিক দিশ ◊ শিক্ষা প্ৰশাসনত যুক্তৰাষ্ট্ৰীয় চৰকাৰৰ ভূমিকা ◊ শিক্ষা প্ৰশাসনত ৰাজ্যিক চৰকাৰৰ ভূমিকা ◊ মুখ্য শিক্ষা প্ৰশাসনিক বিষয়া বা শিক্ষা আয়ুক্ত ◊ ৰাজ্যিক শিক্ষা বিভাগ ◊ ৰাজ্যিক শিক্ষা পৰিষদ — ◊ স্থানীয় লোকসমাজৰ শিক্ষা প্ৰশাসন ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষাৰ সাংবিধানিক ব্যৱস্থা ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ মুখ্য বৈশিষ্ট্য ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ গাঁথনি ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষা ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ পাঠ্যক্ৰম ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ বিত্তীয় দিশ ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ প্ৰশাসন ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সংগঠন আৰু প্ৰকাৰ ◊ নাৰ্চাৰী স্কুলৰ লক্ষ্য আৰু কাম ◊ কিণ্ডাৰগাৰ্টেন স্কুলৰ লক্ষ্য আৰু কাম ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ বৈশিষ্ট্য ◊ আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ প্ৰাক্-প্ৰাথমিক শিক্ষাৰ সমস্যা ◊ আমেৰিকা

দিশ জাপানৰ উচ্চতৰ তথা বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষা জাপানৰ উচ্চতৰ শিক্ষা তথা বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য জাপানৰ উচ্চতৰ তথা বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ পাঠ্যক্রম জাপানৰ উচ্চ শিক্ষা তথা বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ বিত্তীয় দিশ জাপানৰ উচ্চতৰ শিক্ষা বা বিশ্ববিদ্যালয় শিক্ষাৰ পৰীক্ষা ব্যৱস্থা জাপানৰ শিক্ষক শিক্ষা জাপানৰ বৃত্তিমুখী শিক্ষা।

প্রথম অধ্যায়

তুলনামূলক শিক্ষাৰ ধাৰণা (Concept of Comparative Education)

সাম্প্ৰতিক দ্ৰুত আধুনিকিকৰণ, বিশ্বায়ন, গোলকীকৰণ, যোগাযোগ ব্যৱস্থাৰ উন্নয়ন আদিৰ ফলস্বৰূপে বিশ্বৰ প্ৰায় প্ৰতিটো দিশকে সামগ্ৰীক দৃষ্টিভংগীৰে বিচাৰ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। বৰ্তমান প্ৰায় সকলো দেশেই ইমান ওচৰ চাপি আহিছে যে এখন দেশৰ লগত আন এখন দেশৰ যোগাযোগ মিনিটৰ ভিতৰতে সম্ভৱ হৈ পৰিছে। ফলত গোটেই বিশ্বখনেই কেৱল মাত্ৰ এখন ঘৰলৈ ৰূপান্তৰ হোৱাৰ উপক্ৰম হৈছে। আকাশখনেই হৈ পৰিছে এই বিশ্ব নামৰ ঘৰখনৰ একমাত্ৰ চাল (Roof) স্বৰূপ। সেয়ে সাম্প্ৰতিক সময়ত ৰাজনৈতিক, সামাজিক, অৰ্থনৈতিক, শৈক্ষিক ইত্যাদি প্ৰতিটো দিশকে বিশ্বৰ সামগ্ৰীক দৃষ্টিভংগীৰে পৰ্যালোচনাৰ সময় সমাগত।

সাম্প্ৰতিক যুগটোক তুলনামূলক যুগ হিচাপে অভিহিত কৰিব পাৰি। বৰ্তমান জ্ঞান, যোগাযোগ, বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তিবিদ্যাৰ দ্ৰুত প্ৰসাৰ আৰু উন্নতিৰ ফলশ্ৰুতিত কোনো এটা দিশ বা কোনো এটা বিষয়কে স্বয়ং সম্পূৰ্ণ বুলি ক'ব নোৱাৰি। বৰ্তমান প্ৰত্যেকটো দিশকে তুলনামূলক দৃষ্টিভংগীৰে বিচাৰ বিশ্লেষণ কৰাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। সাম্প্ৰতি বিশ্বৰ প্ৰতিখন দেশেই আন আন দেশৰ ওপৰত নিৰ্ভৰ কৰিবলগীয়া হৈছে। সেয়ে আজি এখন দেশত যি ঘটিছে তাৰ প্ৰভাৱ আন আন দেশতো পৰাটো সহজেই পৰিলক্ষিত হয়। দেখা যায় যে ভূমিকম্প, বানপানী, যুদ্ধ, সন্ত্ৰাস আদিৰ সমস্যা এখন দেশত উদ্ভৱ হোৱাৰ লগে লগে ইয়াৰ প্ৰভাৱ অন্য দেশৰ ওপৰতো সহজেই পৰিলক্ষিত হয়। ঠিক সেইদৰেই এখন দেশৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাই আন দেশৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ ওপৰতো ঘনাত্মক আৰু ঋণাত্মক প্ৰভাৱ পেলোৱাটো পৰিলক্ষিত হয়। সেয়ে বৰ্তমান সময়ত আমি বেলেগ বেলেগ দেশত কেনেধৰণৰ শিক্ষা পদ্ধতি, শিক্ষণৰ সংগঠন, শিক্ষাৰ উদ্দেশ্য পাঠ্যক্রম প্ৰশাসন আদি আছে তাক অধ্যয়ন কৰি নিজ নিজ দেশৰ শিক্ষাৰ লগত ৰিজাই চোৱাৰ প্ৰয়োজনীয়তা আহি পৰিছে। এনে অধ্যয়নৰ ফলত বিভিন্ন দেশৰ শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত থকা সাদৃশ্য আৰু বৈসাদৃশ্যবোৰ জানিব পাৰি।